

ЧИННИКИ АКТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІНАХІДЛИВОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Вікторія Гальченко

Київ

У статті розкрито сутність поняття соціальної винахідливості дитини дошкільного віку. Визначено чинники та методи актуалізації соціальної винахідливості дошкільників у процесі активної життєдіяльності.

Ключові слова: творчий дар, дитяча творчість, соціальної винахідливості дошкільника, виховні психологічні ситуації, просторове моделювання, евристичні методи навчання, емоційно-особистісні сфера.

Постановка проблеми. Дослідження А.І. Савенкова довели, що творчий дар не терпить застою, він існує тільки в динаміці – або розвивається або згасає. Тому дорослі повинні з раннього дитинства помітити й розвинути цей дар. Учений виокремив характеристики творця, які можуть бути притаманними і дітям дошкільного віку. Серед них такі, як допитливість, надчутливість до проблем, пізнавальна самодіяльність, оригінальність та гнучкість мислення, легкість генерування ідей, здатність до прогнозування, легкість асоціювання, відмінна пам'ять, здатність до оцінки, перфекціонізм як прагнення робити все якомога краще, творче сприйняття випадковостей, почуття гумору тощо [5].

Дитяча творчість, за твердженням багатьох дослідників, має своєрідний відтінок, вона характеризується, як «творчість для себе». І особливістю цієї творчості є те, що дитина в творчій праці самоудосконалюється, змінює себе на краще, оволодіває новими знаннями, вміннями та навичками, отримує життєвий досвід (Г. С. Костюк, В. Т. Кудрявцев, В. С. Юркевич).

Аналіз наукових досліджень. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури (Н. О. Ветлугіна, М. А. Віднічук, В. В. Давидов, В. У. Кузьменко, Н. О. Менчинська, Я. О. Пономарьов, С. А. Рубінштейн, П. М. Якобсон та ін.) нами було доведено, що гнучкість дитини у стосунках з оточуючими, вміння виявляти творчість у встановленні контактів з представниками різних

соціальних прошарків та вікових категорій, знаходити ефективні шляхи виходу із проблемних ситуацій, уникати конфліктів, тобто, *винаходить власну модель взаємодії з навколишнім світом для отримання бажаного результату* є ознаками соціальної винахідливості.

Соціальна винахідливість виявляється у процесі спілкування та взаємодії з іншими як здатність дошкільників створювати і використовувати нові прийоми у спілкуванні з оточуючими людьми [1].

Метою статті є виокремлення й обґрунтування чинників та методів актуалізації соціальної винахідливості дітей дошкільного віку.

З метою розвитку *соціальної винахідливості* нами також було застосовано виховні психологічні ситуації та метод просторового моделювання. У процесі діагностичної роботи ми з'ясували, що дошкільникам важко дається усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків між вчинками героїв літературних творів, діти з труднощами пояснюють хід своїх думок, окреслюють етапи досягнення мети, не здатні конструктивно розв'язувати конфлікти, тим більше оминати їх, виявлялися неспроможними приймати самостійні рішення та здійснювати рішучий вибір під час проблемної ситуації. Отже, нами було з'ясовано той факт, що діти недостатньо володіють життєвим простором, рідко проявляють соціальну творчість та соціальну винахідливість.

Тому перед нами постало завдання за допомогою використання виховних психологічних ситуацій та відпрацювання дій просторового моделювання в повсякденному житті дитини, сприяти вияву соціальної винахідливості дітей дошкільного віку, розвитку їхньої творчої індивідуальності.

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях ряду психологів (В. У. Кузьменко, О. В. Проскура, Г. А. Урунтаєва та інші) доведено, що використання таких евристичних методів, як пригадування дітьми подій недалекого минулого та прогнозування майбутнього виводить дошкільника за межі ситуації, в якій він знаходиться, допомагає оцінити власні вчинки та вчинки своїх товаришів, їх значущість і перспективність у подальшому житті, сприяє прояву здатності створювати нові прийоми спілкування з оточуючим світом та людьми. У процесі таких ситуацій діти починають усвідомлювати, що

життя людини складається із взаємопов'язаних подій, які можливо заздалегідь спланувати і самотужки змінювати. На основі прогнозування індивідуально значущих подій дошкільники вчаться оцінювати власні вчинки в часовому вимірі, усвідомлюють значення власної поведінки та її вплив на життєві процеси, винаходять нові моделі поведінки, стилі спілкування, шляхи вирішення проблемних ситуацій для покращення життя в цілому [3].

Тобто частиною формуючого експерименту має стати розвиток здатності дошкільників до наочного просторового моделювання, що є важливим чинником активізації процесу розв'язання творчих і винахідницьких завдань, проблемних ситуацій, допомагає розвинути самоконтроль.

Особливістю розвитку просторового моделювання є те, що дорослий спочатку сам розробляє моделі, ознайомлює з ними дошкільників, а потім пропонує перейти до самостійного моделювання. Важливо, щоб моделі, створені дітьми, мали практичне застосування в повсякденному житті. Для цього ми застосовували спеціальні ситуації, за допомогою яких отримали можливість для поетапного розвитку здатності дітей до просторового моделювання, створення метафоричних образів, наприклад, порівняння улюблених літературних персонажів з певними образами (квіткою, хмаринкою, грозою, деревом і т.п.) або обговорення та моделювання стосунків (відбувалося на основі усвідомлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між окремими вчинками персонажів літературних творів, аналізу характеру їхніх стосунків. Діти зображували сцени з життя окремих персонажів, при цьому фокусували свою увагу на їхньому розташуванні один відносно одного).

Учений виділяє наступні етапи побудови та застосування модельних уявлень у практичній діяльності, які, на нашу думку сприяють активізації зовнішніх чинників розвитку винахідливості:

1. моделі «настрою», в яких через зображення виразів обличчя, що змінюються, передається власний настрій або настрої іншої людини чи персонажа казки;
2. моделі-«метафори», в яких комплексно відображається характер літературного персонажа або власних поглядів, властивостей, рис;

3. моделі «стосунків» (найскладніші для дітей), в яких моделюються взаємини між людьми в різних видах діяльності, відтворюються стосунки керівництва – підлеглості, дружби – ворогування, симпатії – антипатії тощо.

Таким чином, добираючи методики розвитку винахідливості дітей дошкільного віку, ми прагнули знайти ті засоби, які будуть налаштовувати дошкільників на пошуки бажаних змін, стимулюватимуть потяг до неповторності, виховуватимуть творців кращого майбутнього.

Для кращого розуміння дітьми емоційного стану інших людей, розвитку вміння правильно оцінювати емоційний стан навколишніх і відповідно цьому знаходити власні прийоми поведінки в різних життєвих ситуаціях нами було застосовано серію ігор на збагачення емоційної сфери дошкільників, розроблену Ю. Коврижних та Г. Смольніковою [2].

1. Гра «Якими ми буваємо»

Мета гри полягає у розвитку здатності дітей розуміти взаємозв'язок емоційних проявів людини і поведінки залежно від обставин життя. Під час гри діти вчилися визначати особливості зовнішнього прояву емоційних станів за допомогою виразних рухів усього тіла. При цьому дошкільники застосовували зображення фігурок дитини, самостійно добираючи вирази обличчя за піктограмами, що відповідали певній гамі почуттів. Гра розвиває самостійність, вміння розуміти стан іншої людини і поводитися у відповідності з цим станом.

Діти отримали можливість обвести олівцем фігурки на аркушах паперу, а потім домалювати певний вираз обличчя, розфарбувати, використовуючи певну кольорову гаму. Як ускладнення до гри, ми запропонували скласти розповідь про обраного героя, що сприяло розвитку творчої уяви та евристичності в дітей.

2. Гра «Попелюшка»

Мета гри спрямована на навчання дітей розуміти міміку людини, яка відображає різні почуття, а також, спираючись на власний емоційний досвід, розкривати соціально-моральний зміст ситуацій. Крім цього, ми запропонували досліджуваним придумати продовження до казки «Попелюшка» або змінити хід потій так, щоб вийшла нова казка. Це сприяло розвитку фантазії дітей, гнучкості мислення, евристичності та самостійності.

У процесі гри діти самостійно обирають зображення виразів обличчя для Попелюшки та вбрання, яке відповідало обраному настрою. Під час виконання завдання діти повинні пригадати або пофантазувати, які події зумовили такий чи інший настрій і що буде далі. Дошкільники вчаться давати оцінку ситуації і прогнозувати наслідки вчинків Попелюшки.

3. Гра «Створи настрій»

На основі проведеної роботи з дітьми щодо моделювання людських емоцій і стосунків під час організації виховних ситуацій, коли діти навчилися розпізнавати, називати, зіставляти різноманітні емоції, ми запропонували досліджуваним трафарети із зображенням обличчя ляльки. Дошкільники повинні були «створити обличчя» ляльки за допомогою смужок із зображенням очей та ротиків, визначити та описати їх настрій.

Потім дітям було запропоновано придумати добрі слова, щоб заспокоїти ляльку, яка плаче; пригадати слова, які допомагають розвеселити засмучену ляльку; добрати фрази, щоб роздобрити сердиту людину.

Таке завдання виявилось складнішим, але за прикладом експериментатора, більшість дітей виконала вправу правильно.

З метою створення оптимістичного настрою в дошкільників, який допомагає долати труднощі та кризові стани в житті дитини, покращенням вміння дітей пристосовуватися до мінливих умов життя, що, у свою чергу, сприяє розвитку винахідливої особистості, ми використали заходи адаптованої корекційно-розвивальної програми «Екологія душі», розроблені О. Г. Васильєвою. Ці заходи спрямовані на розвиток емоційно-особистісної сфери та попередження афективних проявів поведінки дітей дошкільного віку.

1. Гра-вправа «Дерево»

Ця вправа сприяє формуванню внутрішньої стабільності, балансу нервово-психічних процесів.

Дітям, які сидять (або лежать) на килимку ми пропонували уявити себе будь-яким деревом за власним бажанням та прихильністю. Дошкільники повинні були уявити могутній, міцний (або гнучкий) стовбур, гілки, що переплітаються та гойдаються на вітрі, листя, що шелестить від крапель дощу.

Діти повинні були відчутти поживні соки, що тягне їхнє коріння з надр землі; уявити себе могутнім, сильним, здоровим, що символізує почуття стабільності та зв'язку з реальністю. Тобто, гра сприяє розвитку впевненості в собі та в завтрашньому дні.

Після проведення вправи ми запропонували намалювати уявлене дерево (тобто себе самого) на аркуші паперу.

2. Вправа «Привіт, друже!»

Мета цієї вправи полягає в розвитку вміння дітей активно входити в контакт, робити компліменти, ввічливо звертатися до оточуючих.

Дітям необхідно привітатися один з одним по колу, називаючи ім'я сусіда, який, у свою чергу, відповідає на привітання та звертається до наступного. При повторному виконанні діти додавали добрі побажання. Вітаючись з товаришем, дитина повинна була дивитися в очі йому, говорити лагідним голосом.

3. Гра «Поділись успіхом»

Головне завдання полягало в тому, щоб навчити дитину публічно, не соромлячись, визнати власні досягнення. Гра сприяє підняттю самооцінки дітей, упевненості у своїх силах. При проведенні гри діти піднімалися на подіум, називали своє ім'я та розповідали про те, що їм найкраще вдається робити.

4. Гра-експеримент «Подаруй частинку свого серця»

Мета гри полягає у виявленні здатності дитини розрізняти добро і зло, виявляти симпатії та антипатії, ділитися добрими почуттями з навколишніми.

Для цього дошкільникам необхідно було віддати «частинку свого серця» (паперовий жетончик) тим казковим героям, що викликають у них симпатію. Зображення добрих і злих героїв казок розміщуються на дошці.

5. Етюд «Зустріч з другом»

Метою цього етюдів є корекція емоційної сфери дітей, тренінг здатності виражати свої почуття та прихильності до інших людей.

Створюючи уявну атмосферу зустрічі з другом, діти виразними рухами демонстрували обійми, потиски рук, при цьому мімікою передавали почуття радості й захопленості.

6. Психотехніка «Я ображаюсь коли...»

Експериментатор пропонує дітям уявити свою образу. При цьому задає такі запитання: Якої вона величини? Якого вона кольору? Якої вона форми? На що вона схожа?

Після цього пропонує сконструювати образу з паперу (можна м'яти, скручувати тощо). Потім запропонувати різні шляхи того, як позбутися цієї образи: спалити, порвати, викинути, або уявити свою образу у вигляді повітряної кульки темного кольору, надути її, а потім знищити. Після цього пропонує дітям забути всі образи і під звучання приємної музики розслабитися, заплющити очі та відпочити.

Проводиться *ауторелаксація з психотренуючим і психокорекційним змістом* – «Вміння прощати». Читається такий текст: образу не видно, її не можна понюхати, взяти в руки. Але від образи все довкола стає сумним, темним, холодним, нам стає боляче і самотньо. Але насправді це не так! Не можна довго ображатися. Як же собі допомогти? Можна одразу про образу забути; можна просто усміхнутися, трішки навіть пожартувати; можна посидіти, разом і обговорити проблеми та простити всі образи. Необхідно дружбою дорожити. Потім діти, розплющивши очі показують, як вони вміють прощати одне одному, посміхаються і обіймаються, відверто дивлячись у вічі. Можна запропонувати дітям промовити при цьому слова «мирилки».

***

Мир-мир-мир!

Натопився сир!

Ним ми поласуємо,

Разом пожартуємо,

Потім обіймемося,

Весело всміхнемося!

***

Мирімося-мирімося,
У вічі подивімося,
Потиснемо мізинчики,
Підемо їсти млинчики!

***

Гірко ми сварилися,
Солодко мирилися:
Шоколад, лукум, зефір!
Хай між нами буде мир! [1].

7. Вільне малювання на тему «Найвеселіше»

Даруючи один одному приготовлені напередодні малюнки на вільну тематику, діти доброзичливо обмінюються й посмішками, веселим сміхом й добрими побажаннями. Гра розвиває почуття емпатії, сприяє формуванню доброзичливих стосунків в дитячому колективі.

Висновки. Отже, використання методів евристичного навчання, виховних психологічних ситуацій, створення позитивної емоційно забарвленої обстановки для проведення будь-якого виду діяльності приваблює дошкільників, сприяє перебігу всіх психічних процесів, підвищує життєвий тонус, знімає стреси, активізує творче самовиявлення особистості.

Список використаних джерел:

1. Гальченко В.М. Психологічні чинники розвитку винахідливості дітей дошкільного віку : автореф. дис. ... кандидата психологічних наук : спеціальність 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / В.М. Гальченко. – К., 2011. – 20 с.
2. Коврижних Ю. Збагачуємо емоційну сферу дітей / Ю. Коврижних, Г. Смольникова // Дошкільне виховання. – 1997. – №2. – С. 16-17, 20.
3. Кузьменко В. У. Виховна психологічна ситуація – засіб розвитку індивідуальності / В. У. Кузьменко // Дошкільне виховання. – 2007. – № 9. – С. 7-10.
4. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років : монографія / В. У. Кузьменко. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 354 с.

5. Савенков А. И. Путь к одаренности : исследовательское поведение дошкольников / А. И. Савенков – СПб. : Питер, 2004. – 272 с.

В статье раскрыта сущность понятия социальная изобретательность ребенка дошкольного возраста. Определены факторы и методы актуализации социальной изобретательности дошкольников в процессе активной жизнедеятельности.

Ключевые слова: творческий дар, детское творчество, социальная изобретательность дошкольника, воспитательные психологические ситуации, пространственное моделирование, эвристические методы обучения, эмоционально-личностная сфера.

In the article essence of concept is exposed social ingenuity of child of preschool age. Factors and methods of actualization of social ingenuity of under-fives are certain in the process of active vital functions.

Keywords: creative gift, child's creation, social ingenuity of preschool child, educate psychological situations, spatial design, heuristic methods of teaching, emotional-personality sphere.